

УДК 712.2.25

В.А. Щурова

КЛАСИЧНІ І СУЧАСНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Естетика (грец. *aesthesis* – чуттєве сприйняття) – наука про закономірності естетичного засвоєння людиною світу. У залежності від філософських концепцій тієї чи іншої епохи сутність поняття “естетика” динамічно змінювалась. Багатьма вважається, що естетичні переживання пов’язані лише з прекрасним, але існують антиподні естетичні категорії: прекрасне і потворне, величне і низьке та ін. Естетичні відчуття виникають в процесі сприйняття речі, витвору мистецтва чи простору. Художні образи благотворного впливу викликають у людини позитивні відчуття, негативні образи пов’язані з відчуттями відворотності, потворності.

Древні митці склали поліфонію гармонійних об’ємів, які являли собою неповторні ансамблі. Сполучення пропорцій складових частин ансамблів, лаконічність кольорів викликають почуття піднесення навіть в своїх руїнах, які збереглися у Греції, Римі, Єгипті. Сьогодні мистецтво, спрямоване на виклик почуттів, перетворюється у спробу перекричати одне одного, вразити агресивністю і негативністю. З притупленням почуттів, пов’язаним із збільшенням швидкостей, стурбованістю повсякденними проблемами, з’явилася потреба в більш грубих проявах естетичного впливу. Прекрасним і багатоманітним завжди було і залишається природне середовище: озеленення, дерева, квіти. Тільки природне не може бути потворним. Людські ж витвори відбивають якості творця, його невдоволеність світом, поганий настрій. В сучасному світі взагалі важко досягнути гармонії у стосунках, відчуттях і самому просторі. На зміну спогляданню і розміркованості прийшли швидкість, активність, поверхове сприйняття.

Але прекрасне і потворне – дві протилежні категорії, які співіснують у світовій гармонії. Їх відсоткове співвідношення не залежить від кількості того, чи іншого. Іноді мізерне за об’ємами прекрасне, своєю силою естетичного звучання може затьмарити потворне і зворушити уяву, запам’ятатись, наче яскрава блискавка. Тому активно ведуться пошуки злиття мистецтв, перетікання живопису і скульптури у міське середовище. Кожний предмет і зона його споглядання формують рамки простору. Новий об’єкт може нав’язати структуру, стилістику та головний мотив і настрій простору. Унікальність можна навіть створити і маленьким акцентом на звичайному фоні сірої забудови. Створюється психологічний простір, який несе образне, символічне навантаження.

Завдяки зоровому аналізатору зосереджується увага, розвивається уява для творчості і відпочинку. Одні форми стимулюють діяльність людей, інші, навпаки, сприяють пасивній поведінці. Динамічні і гострі за абрисом форми викликають відчуття стурбованості, породжують виплеск адреналіну, завдяки спрямованій агресивності. Колоподібні, овальні обкатані форми, наближені до природних, заспокоюють, приємні для ока, що уповільнює рух при їх спогляданні. Правильні геометричні форми підкреслюють статичність, порядок, викликають почуття рівноваги.

Багатоманітність процесів життєдіяльності вимагає адекватності форм просторової організації міського середовища. Форма, колір, насиченість яскравими елементами має відповідати функціональним процесам, які відбуваються у певних просторах міста. Тому для кожного з середовищ поняття естетики відрізняються. У залежності від призначення і планування очікуваних вражень можуть використовуватись як взірці класичного мистецтва, так і сучасні твори. Для площ перед будівлями історичного значення або пов'язаних з класичною культурою доцільно використовувати прийоми елегантного, нюансного співвідношення форм. Перед будівлями, призначеними для проведення фестивалів сучасного мистецтва або пов'язаних з сучасними видами відпочинку доцільно скористатись прийомами більш прийнятними для цих закладів. Гармонія, цілісність та єдність людини і простору – питання, які вважаються суб'єктивними і залежать від психоемоційного стану індивіда.

Існує чотири аспекти відношення людини до простору: об'єктивний, психофізіологічний, асоціативний [2]. Об'єктивний залежить від таких характеристик простору, як площа, основні габарити, геометричний абрис.

Психофізіологічний пов'язаний із здатністю простору збуджувати, втомлювати, заспокоювати, пригнічувати. За Дж. Саймондсом різні види просторів можуть викликати різні психологічні відчуття. Напруга зростає при несталості форм оточуючих предметів, роздрібненості, не впорядкуванні кольорових і світлових сполучень. Переляк може викликати простір, в якому відсутні точки орієнтації, превалюють темні кольори і нестача освітлення. Веселому настрою сприяють вільні простори, теплі, яскраві кольори, плавні форми, візерунки, можливість безперешкодного руху. На споглядання налаштовують простори без різких контрастів, які забезпечують відчуття ізольованості, усамітнення, безпеки і покою [3].

Асоціативний обумовлює здатність людини до різноманітних асоціацій при сприйнятті. У створенні композицій, які можна трактувати нестандартно, використовується принцип символічного наповнення середовища. Режисура середовища підкоряється ідеї підсилення кульмінаційного впливу завдяки створенню художньої організації простору з очевидно вираженим емоційним

спрямуванням. Пропонуються навіть зорові образи і змістовні «фрази» для більшого ефекту відбиття у пам'яті [4].

Якщо аналізувати на основі художньо-естетичних уявлень, можна виділити класичне і некласичне середовище. До некласичних характеристик відносяться прийоми модернізму і постмодернізму, які відрізняються метафоричністю і «контекстуальністю», спробою іронічно підійти до набору звичних для класики форм, створити своєрідний карнавальний настрій спотворених форм на межі з ілюзіонізмом при зіткненні масштабів і несумісних пропорцій.

Естетичний фактор класичного напрямку передбачає: виявлення історико-культурних особливостей і національних традицій, наявність художнього образу (композиція простору), дизайн штучних елементів, раціональне колористичне рішення усіх елементів середовища в цілому, наявність світло-кольорових ефектів. Забезпечується індивідуалізація території, її органічне сполучення з природою. Образне рішення, сприяє утворенню цілісного, високоякісного середовища.

Класичний підхід відбиває потребу людей у створенні гармонійного середовища на основі пропорціонування з використанням ритму, метру, які викликають спокій і рівновагу. Класичним композиціям притаманні: закономірне і оптимальне сполучення об'ємів і простору в єдину гармонічну систему, яка відповідає функціональним і естетичним вимогам. Гармонійне співвідношення та ієрархічність об'ємів і простору у цілісну систему, яка справляє на людину приємний емоційний вплив. При рішенні композиційних задач враховуються: геометричний вигляд форми, величина, маса, фактура, колір, освітлення, положення у просторі. Художня виразність залежить від світла і взаєморозташування просторових композицій. При розробці сценарію психофізіологічного впливу ретельно обмірковані розміщення точок огляду і характер освітлення.

В класичному напрямку при формуванні простору вирішуються такі композиційні задачі:

- визначення стилю планування і масштабних характеристик;
- пропорціонування території;
- визначення головних і другорядних осей;
- виділення акцентів і точок їх огляду;
- використання контрасту, нюансу, тотожності, метричного і ритмічного рядів [2].

Класичні засоби пов'язані з цінностями класичного мистецтва: позитивність, співрозмірність, ритмічність, симетрія. Характерні наступні просторові масштабні характеристики: основний масштаб, співрозмірний до антропометричних даних людини і монументальний масштаб елементів, який

підкреслює символіку в ландшафтному просторі його художнього образу. Некласичне мистецтво (модерністське) несе альтернативу: контраст, відмову, негативність, ненормативність, раптовість, непередбачуваність.

Основними рисами некласичного підходу є негативізм, збудження, непередбачуваність, переробка під свою депресивну уяву, хворі прояви креативних нападів. Сучасне мистецтво шукає нових видів вражень, кольорових сполучень, світлових плям, динаміку лазерних променів. Спантеличений розум розповсюдженим колажем з безкінечності миттєвих кадрів шукає відпочинку. Око забуло про здатність споглядання, воно хаотично рухається за миготінням світла і кольору. Естетика сучасного простору характеризується сплесками адреналіну, бажанням достукатись до зачорствілих сердець і висмикнути з байдужості, навіть негативними засобами, але викликати хоча б якісь почуття.

З одного боку нові надбання об'єднує використання нових технологій, методів, матеріалів; з іншого – як відбиття різноманітних тенденцій у мистецтві. Архітектура, має надихатись сучасним живописом, скульптурою, музикою, поглиблюючи синтез мистецтв. Спрощення і агресивність у цих видах ведуть до відповідних явищ у середовищі.

Некласичне, засновується на сучасних напрямках мистецтва, абстрактному мистецтві, впливах постмодернізму. Постнекласичне (постмодерністське) характеризує багатоплановість, багатогранність, інформаційність. Основні форми нового середовищного мистецтва – колір, звук, рух, час, простір – це матеріали сучасних митців. Мистецтво ілюзіону, інсталяції, лазерне шоу, дзеркала у паралельні світи, мінливі матеріали (пластик, плексиглас) – все це прояви сучасного мистецтва в організації середовища. Сильними напрямками є філософські наміри створення символів і метафор, нові пошуки. Серед особливостей сучасного формування простору першочергового значення набувають асоціативність, взаємопроникнення різних видів мистецтва, таких, як музика, живопис, театральне мистецтво, скульптура, міжнаціональні впливи. Створюється формальне середовище, яке впливає на розвиток урбаністичних ландшафтів.

Перспективи розвитку природних і штучних ландшафтів полягають в інтерпретації їх як ідеї, створеної в тому чи іншому культурному контексті, відкритої для концептуального проектування і трансформації. У зв'язку з цим поширеними стають “арт-ландшафти”: кінетичні сади, сади-артефакти, сади-інсталяції, сади із штучних елементів, еко-парки і т. п. Наряду з новими видами просторів, а саме: екопростір, антропопростір, технопростір, кіберпростір – розвиваються шляхи максимального збереження священної дикої природи.

Мистецтво – специфічна форма суспільного пізнання людини. Являє собою відображення дійсності у художніх творах. Нажаль, живопис залишається відокремленим від середовища мистецтвом і існує саме по собі: галерейне, закрите, не розкрите на широкі маси. З'являються декоративні керамічні панно та мозаїка на фасадах будівель культового призначення. Але це живопис канонічного характеру, який має більш класичний характер.

Наряду з новими пошуками психологічних вражень віртуальних об'ємів існує скульптура, яка все активніше заповнює простори парків, площ, бульварів. Скульптура виступає у ролі посередника людини з архітектурним середовищем, бо відповідає людському масштабу. Скульптура завжди є об'єктом уваги, навіть виконує функції орієнтирів у просторі. З будь-яких матеріалів, на будь-які теми скульптура поступово обживається у містах.

Наряду з пошуками нових альтернативних сполучень технічних досягнень і простору залишаються відлуння прекрасного, чуттєвого, ніжного, крихкого, яке у своїй меншості і делікатності має сильний голос мовчання.

Мистецтво формування штучних ландшафтів, композицій з міських квітів та інших рослин – один з витончених напрямків естетичної організації простору. Простір виступає у ролі своєрідної лабораторії, в яких зароджуються нові ідеї, які демонструють перспективи подальшого розвитку ландшафтної творчої думки [6]. Поверхня землі, елементи рельєфу, водні утворення, рослинні групи характеризуються природною масштабністю. Відчувається гармонія відношення елементів до цілого і один до одного, величини об'єкта та його елементів до людини. Це сприяє виявленню композиційної цілісності і художньої виразності будь-якого ландшафтного об'єкта.

Література

1. Тоталогічні образи ландшафту. Матеріали VI міжнародної конференції з постнекласичних методологій в природно-географічних науках / Науковий вісник. – К.: ДАКККіМ, 2006. Вип. 3. – 208 с.
2. Крижановская Н.Я., Дубинский В.П. Светоцветовой дизайн городской среды. – Белгород: БГТУ, 2006. – 136 с.
3. Саймондс Джон. Ландшафт и архитектура / Пер. с англ. – М.: Стройиздат, 1965. – 194 с.
4. Нефедов В.А. Ландшафтный дизайн и устойчивость среды. – Санкт-Петербург, 2002. – 295 с.
5. Стародубцева Л. Архитектура постмодернизму: История. Теория. Практика. – К.: Спалах, 1998. – 208 с.
6. Забелина Е.В. Поиск новых форм в ландшафтной архитектуре. Учебное пособие. – М.: Архитектура - С, 2005. – 160 с.

Анотація

Поняття естетики розглядається з позицій дуалістичного підходу щодо взаємодії прекрасного і потворного, класичного і сучасного. Проаналізовані шляхи проникнення сучасного мистецтва у міське середовище. Охарактеризовані процеси пошуку оптимальних прийомів формування середовища з позицій їх відповідності до функціонального призначення та емоційного навантаження.

Аннотация

Понятие эстетики рассматривается с позиций дуалистического подхода по отношению к взаимодействию прекрасного и уродливого, классического и современного. Проанализированы пути проникновения современного искусства в городскую среду. Охарактеризованы процессы поиска оптимальных приемов формирования среды с позиций их соответствия функциональному назначению и эмоциональной нагрузке.